

МОВНІ АСПЕКТИ МУЛЬТИНАЦІОНАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ

Актуальність даної проблеми обумовлена тим, що у динаміку суспільного розвитку постійно втручаються ментальність, традиції історії, культури етносів в умовах поліетнічності переважної більшості країн світу. Таким чином, проблема взаємовідносин між різними етносами, особливо з приводу мови, є постійною та залежить лише від рівня демократичності суспільства, рівня його громадянської культури та вираженої державної етнополітики. Щодо створення шаблонів вирішення цієї проблеми, їх неможливо встановити, оскільки існує постійна динаміка ситуацій та різність культур та рівней розвитку країн, які, в свою чергу, мають певні диференціації всередині своїх територій.

Даний матеріал має на меті лише акцентувати саме мовний аспект етнічних проблем, оскільки він відгукується у різних суспільних системах та є актуальним для нашої країни (проблема статусних взаємин української та російської мов, мов національних меншин). Основними завданнями є: дослідження деякого світового досвіду, вирішення мовної проблеми (на прикладі полікультурності в Канаді) та аналіз з цього приводу ситуації в Україні.

Постійне вживання і творчий розвиток власної мови є невід'ємною ознакою буття будь-якої нації. Так забезпечується національний комунікативний простір, тобто простір ефективного спілкування громадян, що належать до різних культур. Разом з тим, виділення і пріоритет у межах багатокультурної держави однієї мови, як це має місце в Україні, мови державного етносу, поряд з іншими мовами, мовами національних меншин, містить у собі певні загрози. Найменше, це може бути не досить виражене поширення мови більшості адміністративними засобами, що сприйматиметься національними меншинами як зазіхання на їх культурні права. З іншого боку, піднесення меншістю статусу власної мови, особливо коли це супроводжується радикальними діями проти більшості, викликає обвинувачення у сепаратизмі, намагання зруйнувати єдину державу. Прикладів цього у сучасній історії можна пригадати багато, хоча б події у Канаді щодо проблеми суверенізації Квебеку та закріплення офіційного статусу французької мови; події у Македонії 2001 р., коли переговори між корінною слов'янською більшістю та албанською меншістю зіткнулися з вимогами визнання албанської мови офіційною; становище російськомовних спільнот у Прибалтиці після проголошення цих республік незалежними.

Розвиток культурно-мовних цінностей франкоканадського націоналізму стимулюється психологічним аспектом, підтримкою певного настрою квебекців, граючи на такому відчутті, як страх перед асиміляцією, бачення в небажанні англоканадських провінцій піти на поступки супротивника "всьому французькому" у федерації, що втілює Квебек. Досвід Квебека показує можливості і варіанти шляхів еволюції федеральної системи, відносини регіонів з центром, дозволяє застосовувати досвід канадської національної політики для аналізу політичних, економічних і етнонаціональних процесів у багатонаціональних державах, особливо федеративних. Проблеми сепаратизму і перерозподілу влади між центром і регіонами залишаються істотними і чинник націоналізму залишається серйозною ланкою, що дестабілізує, охоплюючи всі сфери суспільства. Достатньо реальними для сучасності залишаються проблеми співіснування двох і більш етносів, двох і більш мов, культур і віри, як англійська і французька (католицька) Канада, держави колишнього СРСР (суперечності між російським і корінним населенням), Бельгія (фламандці і валлони), Швейцарія (сепаратисти регіону Юрійвни), Іспанія, де актуальна проблема басків і автономізм каталонців. У Канаді з часів Пірсона та Трюдо була запроваджена політика багатокультурності на двомовній основі. 7 вересня 1969 р. був прийнятий закон про офіційні мови, який свідчив, що "англійська і французька мови є офіційними мовами Канади і в плані користування ними володіють рівним статусом і правами" [1, с.128]. Але це не означало визнання французької як мови нації. Під час ухвалення закону федеральний уряд пояснив, що встановлення в країні офіційної двомовності є лише визнання того факту, що переважна більшість канадців говорить саме на цих мовах, а термін "офіційні" має значення тільки в плані визнання цих мов як засобу комунікації, а не як виразу національного або культурного початку [2, с.240].

Але навіть за умов подальшої децентралізації канадської федерації, яка сьогодні є однією з найдемократичніших держав, Квебек продовжував висувати вимоги щодо французької мови та «особливого статусу», що призвело до фактичної їх реалізації на основі «Хартії французької мови» 1977 р. та угод у Міч-Лейку [3, 4]. На референдумі у Квебеку 1995 р. різниця між прихильниками суверенітету та тими, хто захищав існуючу єдність, була невеликою, але на користь останніх. Таким чином, ми бачимо, що мовні проблеми у багатонаціональних державах, які вважаються демократичними або на шляху демократії, існують й у сьогоденні та підтверджують найсуттєвіше культурне і політичне значення мовної проблеми.

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., на території нашої держави проживало 37,5 млн українців (77,8%) та 10,9 млн (22,2%) представників 130 інших національностей. Але найчисельнішою серед національних спільнот країни є росіяни – 8,3 млн осіб, або 17,3 % всього населення. Шістнадцять етнічних спільнот нараховують від 300 тис. до 30 тис. осіб; наступні 13 етнічних груп – від 12 до 3 тис. осіб; чисельність решти складає від 3 до 1 тис. осіб. При цьому, 85,16 %

українців вважають рідною мову своєї національності. Серед інших етносів показники такі: росіяни – 95,92%, угорці – 95,44%, кримські татари – 92%, румуни – 91,74% та ін. [5, с.14-15,23-26].

Слід зазначити, що основним етнічним визначником вважається поняття етнічної ідентичності, тобто усвідомлення людиною своєї належності до етнічної спільноти, що базується на спільності мови, історичної долі, культури, побуту, способу господарювання тощо. Сучасна етнонаціональна структура українського суспільства характеризується зростанням етнічної самосвідомості представників різних етносів, які населяють Україну, та їхнім прагненням зберегти свою ідентичність. За даними органів юстиції, в Україні зареєстровані та функціонують близько 1200 національно-культурних товариств, з яких 33 мають всеукраїнський статус.

У межах державної етнополітики в Україні прийнято низку законів: «Про національні меншини в Україні», «Про місцеве самоврядування в Україні», імплементовано в національне законодавство Рамкову конвенцію про захист національних меншин, Європейську хартію регіональних мов та мов меншин. Але сьогодні не прийнято нового мовного закону, який враховував би нові тенденції та динаміку мультинаціонального суспільства, яке переживає значні трансформації в процесі добудови демократії. До сьогодні діє закон «Про мови в Українській РСР», прийнятий ще у радянські часи.

Політико-правове поле України орієнтоване на гармонізацію інтересів усіх етнічних спільностей у державі, забезпечення балансу в міжнаціональних відносинах.

З другого боку, ми бачимо, що переплетення проблем розвитку національних меншин, проблем, пов'язаних із статусом російської мови і, у свою чергу, розвитку української мови, на фоні регіоналізму в Україні, який має не тільки історико-культурний, але і економічний ґрунт, сьогодні створює потенційну зону конфліктності, наприклад, перманентні події в Криму. Можливі побоювання етноконфліктів пов'язані з невизначеністю в українському суспільстві у стабільності розвитку суспільства.

При цьому слід зазначити деякі очевидні речі. По-перше, народ України, багатонаціональний за своїм складом, представляє громадян України зі своєю державною мовою. Крім того, в багатьох сферах українська мова часто зазнає більше утисків, ніж російська. По-друге, федералізація країни сама по собі не є сепаратизмом, проте, за певних умов, які є в Україні (регіоналізм, що має, перш за все, економічну основу), цей процес може привести саме до цього.

З другого боку, якщо Україна претендує на входження в європейське співтовариство на правах розвиненої демократичної держави, то безумовно слід поважати права і свободи національних меншин, і за допомогою державної влади реалізовувати їх, сприяючи всебічному розвитку багатонаціональної культури.

Декларація про державний суверенітет (1990 р.), проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. стали законодавчим результатом багатовікового прагнення українського народу до незалежності. Нині поряд із досягнутим постає не менш складна частина завдання – консолідуєча ідея незалежної України як Вітчизни для громадян усіх національностей, що пов'язали свою долю з українською землею, причетні до створення на цій території, у цій країні нового суспільства, де пануватимуть мир і злагода, добробут людей, де додержуватимуться не декларативних, а реальних прав вільної особи. Інтегральним показником єднання, згуртування всіх національностей в український народ – суб'єкт політичної влади – мають стати громадянське суспільство й правова держава.

Джерела та література

1. Банцекін Н.Б. Франкоканадська проблема і канадська федерація // Современная внутренняя политика Канады. – М., 1986.
2. Банцекін Н.Б., Тишков В.А. Квебек на перепутьї // Канада на порозі 80-х років. – М., 1979.
3. Assemblee nationale du Quebec. Projet de loi № 101. Charte de la langue francaise. Sanctionne le 16 aout 1977. – Quebec, 1977.
4. 1987 Constitutional Accord. – Ottawa, 1987. – June 3.
5. Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. – К., 2003.

Summary

The author draws attention to the actuality of linguistic problem in the conditions of democratic transformations of multinational society. The example of French-Canadian Quebec during the division of the democratic multicultural Canadian society into the English - and French speaking parts of the country represents a model for the analysis of prospects of democracy development in Ukraine and for the solution of different conflict situations by means of well-weighed state ethno politics.